

BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO VA MILLIY SIYOSATNING ROLI

Akramjonova Muhlisa Ikromjon qizi

O'zbekiston Xalqaro Islomshunoslik akademiyasi,

Islom iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar fakulteti,

Turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi 1-bosqich talabasi , [Tel: +998942424282](tel:+998942424282)

Annotatsiya: Mazkur maqolada turizm sohasida barqaror rivojlanish konsepsiyasining mazmuni, xalqaro tashkilotlar va milliy siyosatlarning ushbu yo'nalishdagi roli chuqur tahlil etiladi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti, UNWTO, GSTC, Yevropa Komissiyasi va boshqa xalqaro institutlarning barqaror turizmni rivojlantirishga qaratilgan tashabbuslari misolida global tajriba yoritiladi. Xususan, EDEN va "Yevropaning Aqlli Turizmning Yashil Peshqadami" kabi dasturlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan qonunlar, strategiyalar va davlat dasturlari asosida barqaror turizmni rivojlantirishga qaratilgan amaliy chora-tadbirlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Barqaror turizm, xalqaro tashkilotlar, O'zbekiston turizmi, ekologik barqarorlik, ijtimoiy ta'sir

Kirish qismi: Turizm zamonaviy dunyoda iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jihatdan muhim soha hisoblanadi. U mamlakatlar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash, madaniy almashinuvni rivojlantirish va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, turizmning noto'g'ri boshqarilishi ekologik muammolar, madaniy merosning yo'qolishi va mahalliy aholi hayot sifatining pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, barqaror rivojlanish konsepsiyasi turizm sohasida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Barqaror rivojlanish atamasi iqtisodiy o'sish, ijtimoiy adolat va atrof-muhitni muhofaza qilishni birlashtirgan holda, hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga, kelajak avlodlarning ham ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlarini saqlashni nazarda tutadi. BMT tomonidan

qabul qilingan Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDGs)²⁰ global miqyosda ushbu tamoyillarni amalga oshirishga qaratilgan. Turizm sohasida esa barqaror turizm konsepsiyasi ushbu maqsadlarga erishishda muhim vosita sifatida qaraladi. Barqaror turizm tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, madaniy merosni saqlash, mahalliy aholi manfaatlarini hisobga olish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Bu tamoyillar turizmning uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlash va uning salbiy ta'sirlarini minimallashtirishga qaratilgan. O'zbekistonda boy madaniy va tabiiy meros mavjud bo'lib, barqaror turizmni rivojlantirish orqali ushbu boyliklarni saqlash va iqtisodiy rivojlanishga erishish mumkin.

Asosiy qism. Barqaror turizmni rivojlantirish bugungi kunda xalqaro hamjamiyat va davlatlar oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Turizm sohasining barqarorligi nafaqat iqtisodiy o'sish, balki ekologik muvozanat va mahalliy aholi manfaatlarini muhofaza qilish bilan ham bog'liqdir. Shu maqsadda xalqaro va milliy darajadagi siyosatlar va strategiyalar barqaror rivojlanish tamoyillarini amaliyotga joriy etishda muhim rol o'ynaydi.

Xalqaro tashkilotlar, xususan, BMT, barqaror turizmni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tashabbuslarni ilgari surmoqda. Rio deklaratsiyasi va Parij kelishuvi kabi xalqaro kelishuvlar global miqyosda ekologik va iqtisodiy muvozanatni ta'minlashni ko'zda tutadi. Milliy darajada esa, davlatlar turizmni ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi qonunlar va me'yoriy hujjatlar orqali tartibga solmoqda. Xalqaro va milliy siyosatlarning o'zaro aloqadorligi, ularning barqaror turizmni rivojlantirishdagi o'rnini va ahamiyatini chuqur tahlil qilamiz.

Barqaror turizmni rivojlantirishda xalqaro siyosatlar va yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Xalqaro tashkilotlar, xususan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va Xalqaro Barqaror Turizm Kengashi (GSTC), barqaror turizmni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishda faol ishtirok etmoqda. GSTC tomonidan ishlab chiqilgan mezonlar barqaror turizm haqida umumiy tushunchalar bilan ta'minlash maqsadida yaratilgan bo'lib, ular turizm sektorida qo'llanishi mumkin bo'lgan minimal talablarni belgilaydi²¹.

²⁰ <https://sdgs.un.org/goals/goal17>

²¹ <https://www.gstcouncil.org/>

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) mas'uliyatli, barqaror va hamma uchun ochiq bo'lgan turizmni targ'ib qilish bo'yicha xalqaro yetakchi tashkilot hisoblanadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) turizmni global kun tartibiga kiritish orqali uning iqtisodiy o'sish, inklyuziv rivojlanish va ekologik barqarorlikdagi ahamiyatini ta'kidlab kelmoqda. Turizm sohasidagi yetakchi xalqaro tashkilot sifatida UNWTO sayyohlikni iqtisodiy o'sish, inklyuziv rivojlanish va ekologik barqarorlik omili sifatida targ'ib qiladi va butun dunyo bo'ylab bilim va sayyohlik siyosatini ilgari surishda yetakchilik va qo'llab-quvvatlashni taklif qiladi.

Yevropa Komissiyasi tomonidan 2006-yilda tashkil etilgan Yevropaning Mukammal Manzillari (EDEN) tashabbusi Yevropa bo'ylab barqaror turizmni rivojlantirishni targ'ib qiladi. U barqaror turizm amaliyotlarini muvaffaqiyatli amalga oshirgan, kam tanilgan yangi manzillarni ta'kidlab, iqtisodiy o'sish, ijtimoiy birlashuv va atrof-muhit barqarorligini qo'llab-quvvatlashni maqsad qilgan. EDENning asosiy maqsadlari sifatida quyidagilarni kiritishimiz mumkin: Yevropa bo'ylab barqaror turizm modellarini ilgari surish; an'anaviy bo'lmagan, yangi rivojlanayotgan Yevropa manzillariga e'tibor qaratish; kam tanilgan manzillarni ommalashtirish; barqaror turizm bo'yicha eng yaxshi tajribalar almashinuvini ta'minlash. EDEN dasturi turli mavzularga e'tibor qaratib, Yevropaning madaniy va tabiiy xilma-xilligini namoyish etadi. Masalan: Qishloq turizmi (2007); Mahalliy nomoddiy meros (2008); Himoyalangan hududlar (2009); Suv turizmi (2010); Jismoniy joylarni qayta tiklash (2011).

2023-yil may oyida Yevropa Komissiyasi EDEN tanlovini davom ettiruvchi yangi "Yevropaning Aqlli Turizmning Yashil Peshqadam Tashabbusi"ni e'lon qildi. Bu yangi tashabbus barqaror turizmga e'tibor qaratgan yangi manzillarni rag'batlantirishni davom ettiradi.

2023-yil may oyida Yevropa Komissiyasi Yevropaning Aqlli Turizmning Yashil Peshqadami tashabbusini e'lon qildi, bu Yevropaning Mukammal Manzillari (EDEN) tanlovining davomchisi sifatida taqdim etildi. Ushbu yangi tashabbus barqaror turizm strategiyalarini, ayniqsa yashil o'tish amaliyotlariga e'tibor qaratgan holda, muvaffaqiyatli amalga oshirgan kichik Yevropa manzillarini tan olish va mukofotlashni maqsad qiladi.

Quyida, Yevropaning Aqlli Turizmning Yashil Peshqadami tashabbusining asosiy maqsadlari keltirib o‘tilgan.

1-jadval

Yevropaning Aqlli Turizmning Yashil Peshqadami tashabbusining asosiy maqsadlari²²

	Asosiy maqsadlari	Tahlili
	Barqaror turizmni targ‘ib qilish	Yevropa bo‘ylab atrof-muhitni muhofaza qilish va mas‘uliyatli sayohatni ta’kidlagan holda, barqaror turizm modellarini rivojlantirishni rag‘batlantirish.
	Yangi manzillarni yoritish	Barqaror turizm amaliyotlarida mukammallikni namoyish etgan kam tanilgan Yevropa manzillariga e’tibor qaratish
	Eng yaxshi tajribalarni almashishni qo‘llab-quvvatlash	Yevropa manzillari o‘rtasida muvaffaqiyatli strategiyalar va amaliyotlarni almashish uchun tarmoq yaratish orqali barqaror turizmga umumiy o‘rishni qo‘llab-quvvatlash.

2024-yil noyabr oyida Benidorm (Ispaniya) 2025-yil uchun Yevropaning “Aqlli Turizmning Yashil Peshqadami” sifatida tanlandi. Benidorm o‘zining barqaror turizm sohasidagi ajoyib yutuqlari va 2025-yil uchun rejalashtirilgan dasturlari bilan Yevropa hay’atini hayratda qoldirdi. Ushbu tashabbus Yevropa Komissiyasining barqaror turizm amaliyotlarini targ‘ib qilish va yashil o‘tish harakatlarida yetakchilik qilayotgan manzillarni qo‘llab-quvvatlashga bo‘lgan sodiqligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Rio deklaratsiyasi 1992-yilda Braziliyaning Rio-de-Janeyro shahrida o‘tkazilgan Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit va rivojlanish bo‘yicha konferensiyasida qabul qilingan. Ushbu deklaratsiya barqaror rivojlanish tamoyillarini belgilab, atrof-

²² Muallif ishlanmasi.

muhitni muhofaza qilish va iqtisodiy taraqqiyot o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan 27 ta prinsipni o'z ichiga oladi²³.

Deklaratsiyaning asosiy maqsadi insoniyatning hozirgi va kelajak avlodlari uchun barqaror rivojlanishni ta'minlashdir. Unda insoniyatning atrof-muhitni muhofaza qilishdagi o'рни, davlatlarning suvereniteti va mas'uliyati, ekologik xavfsizlik, qashshoqlikka qarshi kurash, ilm-fan va texnologiyalarni rivojlantirish kabi masalalar yoritilgan. Rio deklaratsiyasi global miqyosda atrof-muhitga oid qonunlar va siyosatlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, shaharlar qanday o'sishi, sanoatlar qanday ishlashi va mamlakatlar iqlim o'zgarishi, o'rmonlarning kesilishi va ifloslanishi kabi muammolarni hal qilish uchun qanday hamkorlik qilishiga ta'sir qiladi. Shuningdek, deklaratsiya BMTning Ming yillik deklaratsiyasi (Nyu-York, 2000-yil), Barqaror rivojlanish bo'yicha Yoxannesburg deklaratsiyasi (Yoxannesburg, 2002-yil) kabi keyingi xalqaro hujjatlar uchun asos bo'lib xizmat qilgan. Rio deklaratsiyasining asosiy tamoyillari: Insoniyat barqaror rivojlanishning markazida turadi va sog'lom hamda sermahsul hayotga ega bo'lish huquqiga ega; hozirgi va kelajak avlodlarning ehtiyojlarini adolatli qondirish uchun rivojlanish huquqi amalga oshirilishi kerak; atrof-muhitni himoya qilish rivojlanish jarayonining ajralmas qismi bo'lishi lozim; atrof-muhitga jiddiy yoki qaytarib bo'lmaydigan zarar yetkazish xavfi bo'lsa, ilmiy aniqlikning yetishmasligi oldini olish choralari ko'rmaslik uchun bahona bo'lolmaydi; atrof-muhitni muhofaza qilish xarajatlarini ifloslovchi tomon o'z zimmasiga olishi kerak. Rio deklaratsiyasi xalqaro ekologik qonunchilikka katta ta'sir ko'rsatib, keyingi global ekologik kelishuvlar va tashabbuslar uchun asos yaratgan. U atrof-muhitni muhofaza qilish va inson farovonligi o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlaydi hamda global ekologik muammolarni hal qilish uchun xalqaro hamkorlikni rag'batlantiradi.

O'zbekiston boy tarixiy-madaniy merosi, betakror tabiiy manzaralari va mehmondo'stligi bilan turizm sohasida katta salohiyatga ega. Turizm mamlakat iqtisodiyotida muhim o'rin tutib, iqtisodiy o'sish, aholi bandligini oshirish, valyuta tushumlari va madaniy almashinuvning muhim omili hisoblanadi. Turizm sohasi iqtisodiyotning rivojlanishiga katta xizmat qiladi va uni rivojlantirish zarurati mavjud.

²³ <https://jamaica-homes.com/uz/encyclopedia/the-rio-declaration-on-environment-and-development-1992>

Hozirda turizm muhim ahamiyat kasb etmoqda bunga quyidagilarni sabab qilib ko'rsatishimiz mumkin: Turizm sohasi mamlakat yalpi ichki mahsulotiga (YaIM) sezilarli hissa qo'shayotgani; turizm sohasida xizmat ko'rsatish, transport, hunarmandchilik va boshqa yo'nalishlarda ko'plab ish o'rinlari yaratilishi; xorijiy turistlar tomonidan sarflangan mablag'lar mamlakatga valyuta tushumlarini oshirayotgani; turizm infratuzilmasining rivojlanishi mintaqaviy iqtisodiyotning yuksalishiga xizmat qilishi.

Barqaror turizm atrof-muhitni muhofaza qilish, madaniy merosni asrash va mahalliy aholi farovonligini ta'minlash orqali ekologik rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu yondashuv kelajak avlodlar uchun tabiiy va madaniy resurslarni saqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasida turizm va barqaror turizm sohasini rivojlantirishga qaratilgan bir qator davlat qarorolari va strategiyalari ishlab chiqilgan va bu 2-jadvalda o'z aksini topgan.

2-jadval

Turizmni rivojlantirishga doir qaror va strategiyalar²⁴

	Qonun yoki qaror nomi	Sana	Asosiy mazmuni
.	“O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi qaror	2018-yil 5-iyul	Turizmni rivojlantirish va ekologik turizmni qo'llab-quvvatlash, atrof-muhitga zarar yetkazmaslikni ta'minlash.
.	O'zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish strategiyasi	2020-yil 10-fevral	Barqaror turizmni rivojlantirish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish va ekologik turizmni rivojlantirishga qaratilgan strategiya.
.	“Tabiatni muhofaza qilish va ekoturizmni rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar	2021-yil 15-aprel	O'zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish strategiyasi

²⁴ Lex.uz dan foydalangan holda muallif ishlanmasi

	to'g'risida"gi qaror		
.	"Ekoturizmni rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qaror	2022-yil 19-mart	Ekoturizmni rivojlantirish va ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar.
.	"Sayyohlik va ekoturizm sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish to'g'risida"gi qaror	2023-yil 5-yanvar	Ekoturizmda davlat va xususiy sektorning hamkorligini rivojlantirish, ekologik muhofaza va iqtisodiy rivojlanishni muvofiqlashtirishga qaratilgan.
.	"Ekoturizmni rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qaror	2022-yil 19-mart	Ekoturizmni rivojlantirish va ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar.
.	"O'zbekiston Respublikasida ekologik hududlarda turistik klasterlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror	2024-yil 12-yanvar	Ushbu qaror ekologik hududlarda turistik klasterlarni tashkil etish orqali ekoturizmni rivojlantirish, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish va barqaror turizmni ta'minlashga qaratilgan.
.	"Turizm sohasini raqamlashtirish va turistik xizmatlarni yagona platformaga birlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror	2024-yil 7-dekabr	Mazkur qaror turizm sohasini raqamlashtirish, turistik xizmatlarni yagona platformaga birlashtirish orqali sayyohlar uchun qulayliklar yaratish va turizm xizmatlarining sifatini oshirishni nazarda tutadi.

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, mamlakatimizda bu sohani rivojlantirishdan asosiy maqsad mamlakatning turistik salohiyatini oshirish, iqtisodiy o'sishga hissa

qo'shish va xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini ta'minlashdir. Bundan tashqari, biz barqaror turizmni rivojlantirish bilan nafaqat yurtimizdagi turizmni rivojlantiramiz, balki atrof-muhitni ham barqarorlashtirishga erishishimiz mumkin.

Xulosa. Mazkur maqolada turizm sohasida barqaror rivojlanish konsepsiyasining xalqaro va milliy miqyosdagi ahamiyati, shuningdek, O'zbekiston sharoitida uning qo'llanish imkoniyatlari chuqur tahlil etilgan. Barqaror turizm, ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlarni muvozanatli ravishda rivojlantirishni maqsad qilgan holda, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Butunjahon Turizm Tashkiloti (UNWTO), Yevropa Komissiyasi kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilgan tamoyillar va dasturlarni o'z ichiga oladi. O'zbekiston Respublikasida ham barqaror turizmni rivojlantirishga qaratilgan bir qator qonunlar, strategiyalar va davlat dasturlari ishlab chiqilib, amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda xalqaro tajribalar asosida O'zbekiston sharoitida qo'llanish imkoniyatlari, ekologik va ijtimoiy ta'sirlar hamda uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlik tahlil qilindi. O'rganilganlar natijasida quyidagi takliflar berildi:

1. O'zbekistonning barqaror turizm sohasidagi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligini yanada mustahkamlash, tajriba almashish va global standartlarga moslashish zarur;

2. Barqaror turizmni rivojlantirishda mahalliy aholi va jamoatchilikni jalb qilish, ularning manfaatlarini inobatga olish muhimdir;

3. Turizm sohasida ishlovchi mutaxassislarning bilim va ko'nikmalarini oshirish, yangi texnologiyalarni o'rgatish orqali sohaning raqobatbardoshligini ta'minlash lozim;

4. Atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslardan oqilona foydalanish va ekologik ta'sirlarni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni kuchaytirish zarur;

5. Raqamli texnologiyalarni turizm sohasiga integratsiya qilish, onlayn platformalar orqali xizmatlarni taklif etish va raqamli marketingni rivojlantirish muhimdir;

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M.Amonboyev, S.Xalilov. Barqaror turizm rivojlanishi. O'quv qo'llanma. –T.: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2021.
2. Amonboyev, Xalilov, Barqaror turizm rivojlanishi. O'quv qo'llanma. – T.: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2021 – 96 b.
3. R.Xaitboyev. Ekoturizm. O'quv qo'llanma. – Toshkent: 2018. 248 b.

4. L.SH.Egamberdiyeva. Ekoturizm. O'quv qo'llanma. "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi" 2021, 232 bet.
5. Hamidov, O.H., Norchayev, A.N. Ekoturizm. – Darslik. – T.: TOLU, 2011. – 138 b.
6. Nigmatov, A. Barqaror rivojlanish va uning tizimli indikatorlari. – Monografiya. – T.: Spectrum Media Group, 2015. – T. 120.
7. O'zbekiston Respublikasi prezidentining "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida" - 21.04.2017-yildagi PF-5024-son
8. O'zbekiston Respublikasi prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi to'g'risidagi" - 23.05.2017-yildagi 310-son
9. Tuxliyev, I.S., Xaitboyev, R., Tursunova, G.R. Turizm asoslari. – O'quv-uslubiy murakkab. – Samarqand: SamISI, 2013. – 319.
10. Vahabov, A.V., Xajibaquiev, Sh.X. Neobxodimost i priority perekhoda k «zelenoy ekonomike» v Uzbekistane. // Ekonomika i finansi (Uzbekistan). – 2021. – № Spetsvypusk 4.
11. Doklad Vsemirnoy komissii po voprosam okrujayushchey sredy i razvitiya «Nashe obshchee budushchee». – OON, 1987. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>
12. Issues and reasons behind the French offer to host the 21st Conference of the Parties on Climate Change 2015. Ministry of Foreign Affairs Chappel.
13. Historic Paris climate deal adopted. CBC News. CBC/Radio Canada.
14. 19th Session of the Conference of the Parties to the UNFCCC. International Institute for Sustainable Development.
15. <https://sdgs.un.org/> Sustainable Development Goals
16. <https://www.undp.org> United Nations Development Programme
17. <https://www.vedomosti.ru/> Ведомости» — ведущее деловое издание России